

Vi har aldrig været politiske!

– Bruno Latours politiske filosofi og nonmodernitet

Politik forekommer mig at være vanskeligt at praktisere på en politisk interessant måde. Jeg er meget interesseret i det politiskes forsvinden og vores manglende evne til at tale politisk.

Interview med Bruno Latour (Blok & Elgaard Jensen 2009: 233)

Den politiske flod

Udstillingen *Making Things Public: Atmospheres of Democracy* (ZKM | Zentrum für Kunst und Medientechnologie Karlsruhe, d. 20. marts – 3. oktober 2005) var et politisk udsagn om det vanskelige i at praktisere politik, når politikken synes gennemsyret af teknovidenskabelige problemstillinger. Anført af de to kuratorer Bruno Latour og Peter Weibel forsøgte omkring 300 forskere, kunstnere, politikere, aktivister, politiske filosoffer og andre at skabe rum for – og tid til – nye former for politisk repræsentation. Hensigten var at gøre op med den klassiske politiske repræsentationsteori, ifølge hvilken repræsentation er et rent socialt eller mellemmenneskeligt forhold mellem de repræsenterede individer/borgere og deres repræsentanter. Med udgangspunkt i historiske og aktuelle eksempelstudier forsøgte udstillingens mange installationer alle at fremstille politisk repræsentation som et resultat af mange forskellige medieringsformer og repræsentationsteknikker, heriblandt teknologiske, videnskabelige, økonomiske og religiøse.

Som Bruno Latour formulerede det i sin åbningstale:

Som man ser, er der samlet en masse, fuldstændigt forskellige genstande i udstillingen, som man aldrig ville se sammen i den virkelige verden: Supermarkeder, floder, Hobbes' *Leviathan*, nordcanadiske masker [...] Det er helt og aldeles et tankeeksperiment. Vi ønsker at forstå foreningen eller forviklingen

af to forhold ved den politiske proces: Måden, hvorpå politiske forsamlinger samler sig, og måden, hvorpå politiske forsamlinger forstår og omfortolker emnet, som forsamlingerne har samlet sig om. (Latour 2005b)

Som introduktion vil vi først præsentere nogle af udstillingens mange objekter, de europæiske floder Rhinen, Lot og Garonne, og de dertilhørende politiske forsamlings- og forståelsesmåder. I resten af artiklen tager vi fat på Latours politiske filosofi, herunder hans politiske økologi. Det er vores ambition at klargøre forbindelserne mellem Latours nonmoderne antropologi og politiske filosofi. I konklusionen vil vi diskutere Latours projekt i forhold til hans filosofiske udgangspunkt, nemlig videnskabs- og teknologistudier (Science & Technology Studies, STS) og mere specifikt aktør-netværk-teorien (ANT). Foruden centrale artikler inddrager vi udvalgte værker i Latours imponerende produktion fra de tidlige STS-bøger som *Laboratory Life* (1979) og *Science in Action* (1987) til de seneste *The Politics of Nature* (2004) og *Reassembling the Social* (2005).¹ Formålet med artiklen er således at introducere til og belyse det politiske projekt, der udgør et omdrejningspunkt i Latours tænkning. Dette tema har hidtil været underbelyst på dansk grund, hvor receptionen af Latour i idéhistorisk sammenhæng især har været koncentreret omkring hans tidlige videnssociologiske og epistemologisk orienterede arbejder.

Riverphonics var titlen på et af udstillingens mange bidrag. Det befandt sig i afdelingen for *The Parliaments of Nature* og bestod af tre mindre installationer: *Rhine Streaming* (af Matthias Gommel), *Pollution Sentinels* (Christelle Gramaglia) og *Water Parliaments* (Jean-Pierre Le Bourhis). Alle omhandler spørgsmålet om, hvordan floder eller andre vandområder får en stemme i aktuelle, politiske debatter vedrørende vandkvalitet og -ressourcer. Mange sådanne debatter er blevet aktualiseret i forbindelse med en række forureningsepisoder i europæiske floder: Rhinen blev i efteråret 1986 alvorligt forurenet af mange tons giftige kemikalier efter en brand på den svejtsiske fabrik Sandoz; tidligere samme år gik det ud over Lot-floden i Frankrig, da store mængder tungmetaller blev ledt ud i floden efter et uheld på Vieille Montagne Zinc Company, en af Frankrigs ældste zinkminevirksomheder.

De store forureningskatastrofer har ledt til intensiveret overvågning af flodernes vandkvalitet. Man kan sige, at floderne derved har fået en stemme i forureningsdebatten, om ikke på lige fod, så hvert fald parallelt med de velkendte menneskelige aktører – politikere, miljøorganisationer, firmaer, berørte borgere m.fl. Og det er netop denne metafor – at give floden en stemme – der er bærende for de tre nævnte installationer: *Rhine*

Streaming viderebringer visuelle, akustiske og datasignaler fra en vandmålingsstation nær Karlsruhe, således at man som tilskuer kan se og lytte til floden, lidt ligesom vandteknikerne gør det, dog uden deres ekspertise. *Pollution Sentinels* gengiver en lille eksperimentalopstilling brugt af forskere ved Bordeaux-universitetet til at vurdere Lot-flodens vandkvalitet. I opstillingen ledes flodvand ind i akvarier indeholdende bløddyr, småfisk og alger, som ifølge forskerne er en slags flodens vagtposter (*sentinels*), der kan bruges til at registrere vandkvaliteten – ikke helt ulig de kanariefugle, som i dybe miner bruges til at registrere mængden af kuldioxid i luften. *Water Parliaments* giver eksempler på to midlertidige forsamlinger, der har været organiseret for at diskutere forurenings- og dæmningsproblematikker i den franske Garonne-flod.

Pointen med de tre installationer er, at den aktuelle, demokratiske proces vedrørende vandkvalitet og -ressourcer involverer repræsentation af såvel mennesker som natur. Det er ikke bare politikerne eller organisationerne, der skal høres. Også floden må gives en stemme. Det sker gennem videnskabelige opstillinger og forskellige former for teknologi, altså en slags repræsentationsteknikker, der på én og samme gang er forskningsbaserede, tekniske og politiske. Flodens ”fonik”, *Riverphonics*, bliver således en politisk aktør. Vi kan ikke være politiske, lyder argumentationen, uden at forstå og medtænke flodernes repræsentation.

Teknovidenskaben og det politiske udsigelsesregime

Som det var tilfældet med udstillingen *Making Things Public*, har udgangspunktet for Bruno Latours politiske engagement altid været problemstillinger, der vedrører såvel naturvidenskab og teknologi som politik. I indledningen til sit nonmodernistiske manifest, *We Have Never Been Modern*, gennemgår han dagens avis og finder her artikler om ozonlag og AIDS, hvor naturvidenskab sættes i direkte relation med tidens politik. Her synes der at være en vis symmetri mellem kemiske, biologiske, moralske, politiske, medicinske og økonomiske processer. Samfundsprincipper og markedsmekanismer bliver forviklet med naturlige lovmæssigheder af fysisk, kemisk og biologisk art. Nutidens hybride aktualitet leder ham til at konkludere, at den såkaldt moderne forfatning, ifølge hvilken kultur og natur indtager to separate, men også gensidigt konstituerende sfærer, er en (politisk) konstruktion. Forfatningen bygger på en historisk og pågående

moderniseringsproces (en slags sekulær, rationel renselsesproces), som systematisk har underkendt eksistensen af hybride kultur/natur-objekter (quasi-objekter i Latours terminologi) ved at neutralisere deres hybriditet i forestillingen om to separate regimer, kultur og natur. I modsætning hertil opleves nonmoderniteten, sådan som Latour beskriver den, som det modsatte: Kultur og natur (og religion, men det er en anden snak) bliver som følge af teknovidenskabernes stigende betydning for samfundslivet i stigende grad forbundne og forviklede kategorier (Latour 1993: 1-3, 51-55).

Nonmodernitetens hybriditet har ifølge Latour konsekvenser for, hvordan vi opfatter og bedriver politik. Igen er det specielt teknovidenskabernes indflydelse, der her gør sig gældende. Eftersom mange politiske problemstillinger nu gennemsyres af teknologi og naturvidenskab, kan politik ikke længere forstås ud fra en klassisk politologisk tankegang. Når natur, kultur og teknologi nu i stigende grad har fælles vilkår, hvad angår udvikling og udfordringer, er det politiske holdt op med at være politisk, hvert fald i den traditionelle forstand. Hvor politik før blev opfattet som et spørgsmål om beslutninger og magt, foretaget og udøvet af mennesker, er videnskabelig viden og teknologi nu en uomgængelig del af den politiske sfære. Det er, hvad Latour kalder de nonhumane aktører, der her spiller sammen med de humane. Det bedste aktuelle eksempel er klima: Klimapolitik er ikke kun et spørgsmål om, hvilke beslutninger, der træffes i politiske forsamlinger, og om, hvilken magt sådanne forsamlinger har, men handler i lige så høj grad om, hvordan klimaet agerer, hvilken viden vi har derom, og selvfølgelig også om, hvordan den teknologiske udvikling bliver fremover. Alt sammen spørgsmål, som involverer såvel nonhumane (natur og teknik) som humane aktører.

Hybridiseringen af samfundet ses også i den dobbelte repræsentationskrise, som den moderne konstitution synes at have ledt til. Naturvidenskaberne er i krise, og politikken er det. Naturvidenskaberne har for en tid mistet fodfæste, fordi de ikke længere fremstår som den eneste, sande vej til troværdig og gyldig repræsentation af naturen. De såkaldte *Science Wars* var en sidste kamp om naturvidenskabernes status og repræsentationskraft. Science-krigerne i den ene lejr udstillede al skepsis over for naturvidenskaberne som forfejlet og forvrøvlet socialkonstruktivisme, og i den anden lejr blev naturvidenskaberne anset for at være modernitetens sidste hegemoniske bastion. I dag kan vi konstatere, at selve det faktum, at der blev ført krig om naturvidenskabernes udsigelseskraft, var – og er – et sikkert tegn på, at naturvidenskaberne ikke længere er, hvad de har

været – nemlig en samfundsmæssig autoritet, der entydigt og uden modstand repræsenterer naturen. Omvendt er også den politiske repræsentation kommet i krise. De sædvanlige, ofte nationale forsamlinger har tabt terræn i forhold til transnationale og subpolitiske fora (Beck 2008: 50-55). Vi befinder os i en kosmopolitisk tid med globale udfordringer for politik og teknovidenskab, hvor ingen af de ”gamle” repræsentationsformer, naturvidenskab og politik, i deres oprindelige formulering synes at slå til (Latour 2004b: 459).

De nye politiske problemer, som altså involverer natur og samfund på lige fod, giver anledning til en ny form for politik – af Latour kaldet ”tingpolitik” (Latour 2005a: 14). Betydningen af forstavelsen ”ting” er dobbelt og indfanger derfor, hvad Latour ønsker – en sidestilling af natur og samfund. På den ene side betyder ting en genstand, et objekt, altså noget, der kan repræsenteres objektivt og videnskabeligt. På den anden side refererer ordet i dets etymologi til en forsamling af politiske repræsentanter, hvilket ses bibeholdt i flere nordiske demokratier, jf. Altinget (Island), Folketinget (Danmark) og Stortinget (Norge). Begrebet tingpolitik hentyder således i første omgang til, at politik i et hybridt samfund må involvere både (teknovidenskabelige) objekter og (politiske) forsamlinger.

Latour ønsker dog også en mere radikal fortolkning af tingenes politik. I en konservativ udlægning medfører erkendelsen af, at naturen og teknikken udgør en vigtig del af samfundslivet, blot at der tilsættes lidt mere teknovidenskabelig ekspertise til det politiske spil, som så ellers får lov til at fortsætte som sædvanligt. Forståelsen af institutionerne forbliver intakt, men vekselvirkningen forøges en smule. Det er den realpolitiske løsning på samfundets nonmodernitet. Den radikale, ”tingpolitiske” løsningsmodel, som Latour er fortalende for, går ud på at omfortolke og omfordele samfundets epistemiske og politiske magt. Naturvidenskab må blive en mere integreret del af de politiske beslutningsprocesser, ligesom politik må finde vej ind i naturvidenskaberne, dog uden at de to områders særkende kompromitteres. I det efterfølgende afsnit om Latours politiske økologi viser vi, hvordan det i givet fald vil kunne finde sted.

Her skal det nu handle om politik med særligt fokus på Latours forståelse af politisk repræsentation. Som antydnet i det indledende citat kredser Latours tanker ikke om politik som magtudøvelse eller om kollektive beslutningsprocesser, men snarere om politik som evnen til at tale politisk. Hvis vi skal drage en sammenligning til hans videnskabsstudier, har der også her været sat fokus på naturvidenskabernes repræsentationsteknik-

ker eller udsigelseskraft: I *Laboratory Life* (Latour & Woolgar 1986) handlede det især om tekstlig og visuel repræsentation, i *Science in Action* (Latour 1987) om de teknisk-instrumentelle og strategiske teknikker og i *Pandora's Hope* (Latour 1999) om naturvidenskabernes evne til at repræsentere og konstruere socio-tekniske virkeligheder. Den gennemgående bestræbelse har gået ud på at beskrive naturvidenskabernes repræsentationsteknikker så detaljeret og nærgående som muligt uden at falde tilbage på sociologiske eller andre præeksisterende forklaringsmodeller. Det omfatter m.a.o. naturvidenskabernes samtidige konstruktion af materialitet og socialitet. Eller man kan sige, at det er den etnometodologiske metode anvendt på naturvidenskab. Selv om Latour aldrig (endnu ikke) har bedrevet politisk etnometodologi, er det lidt den samme indgangsvinkel, han anlægger i artiklen "What if we *Talked* Politics a Little?" (Latour 2003), som foreløbig er hans væsentligste bidrag til den politiske filosofi (med undtagelse af *The Politics of Nature*, som behandles i det efterfølgende afsnit).

Som modsvar til forestillingen om repræsentationskrisen i politik, som har resulteret i en form for undsigelse af det politiske, formulerer Latour i denne artikel en idé om det politiske som et udsigelsesregime, ikke ulig hans tidligere arbejde vedrørende teknovidenskaberne som et udsigelses- eller produktionsregime for samfundets socio-materialitet. Politik handler ifølge Latour ikke om at udøve magt eller træffe beslutninger, ligesom teknovidenskab ikke handler om finde sandhed eller frembringe teknologi. Politik, forstået som et bestemt udsigelsesregime, hvorigennem politisk repræsentation realiseres, handler om at identificere, mobilisere, forbinde og muligvis videreføre forskellige interesser og grupperinger i samfundet. Politik er derfor altid skuffende for dem, der ser politik som et middel til bestemte mål. Politik medfører nok en proces, men den politiske vej er snoet og uden ende (Latour 2003: 153-156).

Politisk repræsentation, dvs. politikens udsigelseskraft, består i at aktivere de mange som én, men indebærer derved også en undsigelse af den politiske mangfoldighed selv, som politikken i en vis forstand næres ved. Løsningen på dette paradoks, der, som vi straks skal se, ikke er det eneste paradoks i Latours politiske filosofi, er, at den politiske proces hele tiden gentager sig selv; politik gentager sin egen onde cirkel, om man vil. Kun ved at acceptere politik som en spiralbevægelse, hvor repræsentation (de mange bliver til én) og forræderi (den ene bliver til mange igen) konstant medfører og afløser hinanden, kan man give det politiske spil mening. I modsætning til, hvad mange mener, er politik ifølge Latour en yderst me-

ningsfuld og konstruktiv foreteelse derved, at det kun er gennem det politiske udsigelsesregime, at de (på forhånd uspecificerede) politiske aktører får en stemme – en stemme, der vel og mærke ikke eksisterer som sådan uafhængigt af den politiske udsigelse, og en stemme, der transformeres ved at blive udsagt politisk (Latour 2003: 156-159).

Videnskabernes vej til demokratiet – opgør med kendsgerninger og værdier

Hvad skal der stilles op med politisk økologi? Intet. Hvad skal der gøres?
Politisk økologi! (Latour 2004a: 1)

Med dette paradoksale udsagn indleder Latour *Politics of Nature: How to Bring the Sciences into Democracy*, bogen, hvori han mest eksplicit udfolder sit politiske projekt (Latour 2004a: 1-4). Paradokset, som Latour peger på, består i, at de økologiske bevægelser, der siden 1960'erne har forsøgt at sætte en ny politisk dagsorden, reelt har forhindret snarere end faciliteret politisk handling. Økologerne har set det som deres opgave at bringe Naturen ind i den politiske kamp om magt og de rigtige beslutninger. Der er imidlertid behov for det modsatte, nemlig at blive befriet for Naturen, ”den blanding af græsk filosofi, fransk kartesianisme og amerikanske parker”, som det med pondus formuleres (Latour 2004a: 5). Lige så lidt som videnskabsfolkene kan dybdeøkologer være talsmænd for Naturen.

Ifølge Latours analyse er årsagen til ikke blot de økologiske bevægelers manglende gennemslagskraft, men i det hele taget til, at det er blevet vanskeligt meningsfuldt at adressere de væsentlige politiske spørgsmål, netop at de politiske diskussioner bygger på misforståede filosofiske udgangspunkter, der levner plads til store modernistiske begreber som Naturen. Skal der etableres en politisk økologi, der formår at bringe videnskaberne ind i demokratiet – og det er det, Latour plæderer for nødvendigheden af – så skal grundlæggende filosofiske misforståelser først ryddes af vejen.

Men hvori består de filosofiske misforståelser? For at forklare dette – og understrege misforståelsens dybe rødder – tyer Latour til Platons hulelignelse i *Staten* (Platon 2007). Lignelsen bruger Latour til at anskueliggøre en grundlæggende dikotomi eller to-kammer-model, der implicerer et fejlagtigt syn på forholdet mellem politik og videnskab. I hulen råder

politikken; det er samfundets subjektive, kaotiske verden. Her tales der, og der føres politik, men kun i en skyggeverden uden adgang til virkeligheden. Virkeligheden findes nemlig uden for hulen, hvor kendsgerningerne og objektiviteten råder. Udenfor er der natur uden politik, indenfor politik uden virkelighed (Latour 2004a: 10-18). Adskillelsen mellem natur og politik er ikke blot fejlagtig, sådan som beskrevet ovenfor i afsnittet om Latours nonmodernistiske teori. Den giver også en række demokratiske problemer, fordi den installerer uhensigtsmæssige roller, forventninger og selvforståelser til aktørerne. Det gælder ikke mindst i forhold til videnskaberne. Videnskabsfolkene bliver den privilegerede gruppe, der kan – og af andre forudsættes at kunne – bevæge sig mellem politikens huleverden og den objektive, politikløse natur. Dermed får videnskabsfolk tildelt en privilegeret, præsteskabslignende rolle, når de går tilbage til den politiske hule, intervenerer i den evige snakken og udtaler sig om og på vegne af den reelle verdens kendsgerninger.

Det er ikke vanskeligt at se, hvorfor dette kan være en attraktiv position for forskere at besidde, men i realiteten giver den en række problemer både for demokratiet i bred forstand og for forskerne selv. Ofte bliver videnskaberne brugt politisk til at udelukke eller marginalisere såvel humane som nonhumane aktører uden en egentlig, politisk proces. Videnskaberne bruges til at undsige det politiske udsigelsesregime. Og er forskerne samvittighedsfulde, bringes de ofte i forlegenhed, når de fra politisk hold afkræves *utvetydige* udsagn om virkelighedens kendsgerninger. Som eksempelvis da den franske præsident Jacques Chirac under den eskalerende og på det tidspunkt uafklarende kogalskabsaffære adresserede en førende ekspert med ordene: ”Påtag Dem deres ansvar, Dr. Dumont, og fortæl os, om prioner er ansvarlige for sygdommen eller ej!” Hvortil professor Dumont som en god forsker måtte svare: ”Jeg påtager mig mit ansvar, Hr. Præsident. Mit svar er, at jeg ikke ved det” (Latour 2004a: 111). Pointen er her, at når forskere afkræves absolutte svar i egenskab af at være ’natures talsmænd’, så indtager de en rolle, hvor deres ekspertise kortslutter politisk-demokratiske diskussioner med ’indiskutable kendsgerninger’ på et tidspunkt, hvor disse kendsgerninger ikke er etableret og afvejet i forhold til andre entiteter, der også gør krav på at være kendsgerninger, som kræver politisk opmærksomhed og prioritering. Latour trækker her på STS og i særdeleshed på det ANT-analyseapparat, som han selv har været hovedkraften i udviklingen af. ANT er relevant i politisk sammenhæng, fordi det kan afkaste en politisk model, hvor videnskaberne ikke forstås som den

instans, der bringer Naturen ind i det politiske udsigelsesregime, men snarere bidrager med en række nye *propositioner*, som samfundet må forholde sig til og forsøge at håndtere. Disse propositioner kræver opmærksomhed, de kræver en stemme, de kræver at blive taget alvorligt.

Det hele havde været mere enkelt, hvis videnskabsfolkene kunne siges at håndtere kendsgerninger og kun kendsgerninger, og politikerne værdier og kun værdier. Sådan forholder det sig imidlertid ikke i den hybride verden, hvor beriget uran, ozonhuller, genteknologier, prioner, vulkanaske, lækkende olierør i den mexicanske golf og et utal af andre quasi-objekter sætter den politiske dagorden. Disse entiteter lader sig ikke håndtere i en to-kammer-model, der på forhånd har foretaget en adskillelse mellem politik og natur, mellem værdier og kendsgerninger. Latours forslag er derfor, at vi opgiver to-kammer-modellen med dens 'black-boxing' af det sammenvævede politik/virkelighed-forhold til fordel for en dynamisk og åben model, der tager alvorligt, at de teknovidenskabelige problemstillinger altid melder sig som blandinger af kendsgerninger og værdier – aldrig udelukkende som enten det ene eller det andet.

Det centrale analytiske greb bliver derfor en opsplitning af kendsgerninger i *perpleksiteter* og *institutioner* og en opsplitning af værdier i *konsultation* og *hierarkisering* for efterfølgende at sætte dem sammen på en måde, som åbner et rum for reel politisk debat og handling. Formålet er at åbne for en demokratisk diskussion i løbet af den proces, hvorigennem 'facts' går fra at være usikre entiteter i eksempelvis laboratoriet og ved forskningsfronten – dvs. entiteter, "som kræver at blive taget i betragtning, og om hvilke man endnu ikke er stand til at sige, om de er alvorlige, stabile, afgrænsede, tilstedeværende" – og frem til, at disse entiteter *eventuelt* er blevet fastslået som "naturtilstande, selvindlysende, sorte bokse, vaner, paradigmer" (Latour 2004a: 103-104) – til at de er blevet institutioner. Undervejs i det, der altså i en STS-optik fremstår som en proces, melder der sig dybe politiske spørgsmål og demokratiske behov, som tidligere er blevet set som spørgsmål om værdier: For det første behovet for at sikre, at alle proportioner, alle humane som nonhumane aktører er blevet *konsulteret*, at deres stemmer er blevet hørt, at debatten ikke er blevet kortsluttet for tidligt af 'kendsgerningerne-er'-udsagn. For det andet behovet for en *hierarkisering* af dette kor af stemmer – en afvejning og prioritering af de nye entiteter og stemmer i forhold til de allerede eksisterende. Det er i denne hierarkisering, hævder Latour, at de moralske spørgsmål melder sig; eksempelvis når "det skal afgøres, som ved Kyoto-konferencen, i hvilken udstrækning den

amerikanske økonomis sundhed er mere eller mindre vigtig end jordens klima” (Latour 2004a: 107).

Sådanne problematikker melder sig som politiske spørgsmål om hierarkisering og afvejning af usikkerheder, ikke som spørgsmål om en politisk manøvrering mellem fastlagte kendsgerninger og værdier. Det er denne type politisk-videnskabelige udfordringer, som vi i stigende grad står overfor, og som ikke kan håndteres demokratisk, så længe vi insisterer på et på forhånd fastsat skel mellem kendsgerninger og værdier. I stedet må den demokratiske proces være til stede hele vejen gennem faserne fra perpleksitet, gennem konsultation og hierarkisering og frem til, at der opnås en institutionalisering og konsensus. De første to operationer, perpleksitet og konsultation, åbner de demokratiske diskussioner med spørgsmålet: Hvor mange er vi? De sidste to operationer, hierarkisering og institutionalisering, bringer dem frem mod foreløbige afslutninger ved at svare på spørgsmålet: Kan vi leve sammen? (Latour 2004a: 109-111). Det er først efter denne proces – ikke på forhånd og inden vi overhovedet er kommet i gang – at vi er berettigede i at sætte skellet mellem kendsgerninger og værdier.

For Latour er målet med dette komplekse begrebsapparat, at vi bliver i stand til at åbne for en reel diskussion af de politiske spørgsmål, som melder sig for samfund, der konstant bombarderes af nye hybrider, nye blandingsformer af videnskab og politik. Ved at åbne for en mere procesuel forståelse af de funktioner, der tidligere blev varetaget af kendsgerning/værdi-dikotomien, kan videnskaberne bringes ind i demokratiet på en måde, som er mere ærlig og gennemskuelig, og som tillader en demokratisk afvejning af de risici og usikkerheder, som kendetegner den tekno-videnskabelige kultur (Beck 2008: 25-27).

Tilsidesættelsen af skellet mellem værdier og kendsgerninger rummer imidlertid en række vanskeligheder, som Latour må siges til dels at være opmærksom på. Når der er blevet arbejdet hårdt for at fastholde dette skel, er det fordi, det har tjent en række vigtige formål. Mest væsentligt har det udfyldt det vigtige, helt legitime behov, der er for at kunne trække klare skel mellem videnskab og ideologi. Som nævnt insisterer Latour på, at skellet mellem politik og natur aldrig har været absolut – at naturen altid har skullet forhandles på plads – men hans pointe er, at vi tidligere har fundet en vis fremdrift i illusionen om skellets absolutthed – med hulemodellens dikotomi mellem politik og natur. Det nye er, at de politiske problemstillinger i dag er så bundne til teknovidenskabens hybrider mel-

lem natur og samfund, at omkostningerne ved at opretholde illusionen om det absolutte skel er større end de gevinster, der kan høstes ved at fastholde det. For Latour er det afgørende politiske bidrag fra de studier af videnskaberne, som foretages under STS/ANT-paraplyen ikke mindst, at de hjælper os til at forstå, hvorfor vi godt kan klare os uden dette skel.

Vi skal blive politiske!

Sat på spidsen handler Latours politiske projekt om, hvordan STS/ANT kan redde planeten jorden. Verdens vigtigste politiske og teknovidenskabelige problemstillinger er uløseligt sammenvævede, omend de i modernitetens selvforståelse, ifølge Latour, er blevet fremstillet som tilhørende separate udsigelsesregimer. Opgøret med denne modernitetens selvforståelse er på én og samme tid et filosofisk og et politisk opgør. Det ses eksempelvis i afvisningen af to-kammer-modellen. Dens tiltrækningskraft bygger på, at den distribuerer et bestemt magtforhold, hvor teknovidenskaberne taler på vegne af Virkeligheden og i samme bevægelse tilskrives en række politiske funktioner.

Opgøret med denne opfattelse er således ikke blot et opgør med en bestemt filosofisk-politisk model, nemlig det moderne samfund med sine adskilte former for politisk og teknovidenskabelige repræsentation, men også med det kritiske projekt som en særlig måde at bedrive politik på. Ifølge Latour bygger politisk kritik, forstået som en systematisk afdækning af samfundets reelle repræsentationsforhold, magtbalance og beslutningsprocesser, på mistro og bedreviden (Latour 2004c: 228-230). En politisk kritik, der har som formål at afsløre de bagvedliggende eller virkelige årsager til sociale aktørers handlen, må altid være mistroisk i forhold til foreliggende fænomener og altid være i stand til at komme med (påstået) bedre sagsfremstillinger end aktørerne selv. Hvad enten de politiske aktører bliver indplaceret i en forklaringsmodel af social, diskursiv, kapitallogisk, imperialistisk, idéhistorisk eller lignende karakter, er den kritiske bevægelse altid den samme: Aktørernes egne motiver, begreber og forklaringer bliver forkastet til fordel for andre alternativer, som kan benyttes til en kritik af den observerede virkelighed. Latour ønsker at erstatte den politiske kritik, der i hans optik kun giver anledning til konspiratoriske og relativistiske attituder i samfund og politik, med en samlende og konstruktiv form for realisme: Den skal ikke alene bidrage med en mere virkelighedstro og brugbar beskrivelse af det politiske, men også være med til at opfinde nye

og mere relevante former for politik (Latour 2003: 156-159).

I det lys bliver det ANT's opgave at bidrage til genopfindelsen af en fælles form for offentligt liv, der er i stand til at håndtere de politiske problemstillinger, som er uløseligt forbundet med teknovidenskab (Latour 2005c: 258-262). Det bliver ANT-folk, der kan og skal mediere den nye fire-kammer-proces bestående af: perpleksitet, institutionalisering, konsultation og hierarkisering. Udstillingen omtalt i artiklens introduktion er blot én måde, hvorpå det kan foregå. Når det handler om andre og mere præcise anvisninger af ANT's og STS's politiske interventionsmuligheder, er Latour for en gangs skyld overraskende tavs. Pointen er sandsynligvis, at aktørerne og institutionerne, der håndterer de teknovidenskabelige og politiske problemstillinger – det kunne eksempelvis være klimaproblematikken – fortsat skal være de samme, men at de skal udføre deres funktioner ud fra en anden selvforståelse.

Læst på denne måde er Latours politiske projekt kantiansk i den forstand, at ANT (og mere bredt: STS) skal afklare det grundlag, hvorpå de politiske diskussioner foretages af aktørerne. Projektet er dog langt fra politisk neutralt, men tildeler ikke overraskende ANT og STS en vis magt som værende helt centrale i forhold til den nye politiks mulighedsbetingelser. Med brug af et klassisk ANT-begreb bliver ANT selv 'det obligatoriske passagepunkt' for dem, der vil forstå og praktisere politik i det hybride samfund. ANT taler således på vegne af de nye, hybride politiske aktører: Økologer og naturvidenskabsfolk skal bringes fra deres normale selvforståelse af at være talsmænd for Naturen til i stedet at se sig selv som dem, der muliggør den perpleksitet for og institutionalisering af de nonhumane aktører, der ellers risikerer at blive marginaliserede i konsultations- og hierarkiseringsfasen. Politikerne skal befris for fristelsen til at gemme sig bag videnskabens indiskutable kendsgerninger, således de i stedet ser det som deres opgave at tage vare om og videreudvikle det politiske udsigelsesregime i en grundlæggende ustabil og foranderlig verden. Det kræver ikke mindst, at de forstår at inddrage forskere i den politiske konsultation og hierarkisering under hensyntagen til al den perpleksitet og institutionalisering, det derved bibringer. Forskerne selv – og det er nok mod dem, Latour især retter skytset – skal i højere grad være deres politiske ansvar bevidst. Som han udtrykte det i et interview med Martin Krasnik i *Weekendavisen* tilbage i 1999:

Vi må have forskerne med for at kunne beslutte os for, hvad der er vigtigt og nødvendigt. Vi har faktisk slet ikke brug for de forskere, der siger, jeg er blot en beskedene videnskabsmand, der bare sidder her med min objektive viden. (Krasnik 1999)

Ifølge Latour er der ingen vej udenom. Det standpunkt må opgives, hvis videnskaberne ikke skal kortslutte den politiske proces, men i stedet bringes ind i demokratiet, således at det igen bliver muligt ”at praktisere [politik] på en politisk interessant måde.”

Noter

- ¹ Blok & Elgaard Jensen (2009) giver en glimrende generel introduktion til Latours arbejde.

Litteratur

- Beck, U. (2008): *World at risk*, Cambridge: Polity.
- Blok, A. & T. Elgaard Jensen (2009): *Bruno Latour - hybride tanker i en hybrid verden*, København: Hans Reitzel.
- Krasnik, M. (1999): ”Naturen som højesteret”, *Weekendavisen*, d. 3. december, s. 1.
- Latour, B. (1987): *Science in Action*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Latour, B. (1993): *We Have Never Been Modern*, New York: Harvester Wheatsheaf.
- Latour, B. (1999): *Pandora's Hope: Essays on the Reality of Science Studies*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Latour, B. (2003): ”What if we Talked Politics a Little?”, *Contemporary Political Theory*, vol. 2, s. 143-164.
- Latour, B. (2004a): *Politics of nature: How to Bring the Sciences into Democracy*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Latour, B. (2004b): ”Whose Cosmos, Which Cosmopolitics? Comments on the Peace Terms of Ulrich Beck”, *Common Knowledge*, vol. 10, nr. 3, s. 450-462.
- Latour, B. (2004c): ”Why Has Critique Run out of Steam? From Matters of Fact to Matters Concern”, *Critical Inquiry*, vol. 30, Winter, s. 225-248.
- Latour, B. (2005a): ”From Realpolitik to Dingpolitik or How to make Things Public” i B. Latour & P. Weibel (red.), *Making Things Public: Atmospheres of Democracy*, Cambridge, Mass., and London: MIT Press, s. 4-31.
- Latour, B. (2005b): ”Talk held at the opening of Making Things Public (excerpt)”, hentet d. 29. november 2010 fra: http://container.zkm.de/streaming/streams2005/mtp_latour_mov.html.
- Latour, B. (2005c): *Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network-Theory*, Ox-

ford: Oxford University Press.

Latour, B. & S. Woolgar (1986, [1979]): *Laboratory Life*, 2. udgave, Princeton, N.J.: Princeton University Press.

Platon. (2007): *Staten*, 2. udgave, København: Museum Tusulanum.